

Luisterplek 14
Nijmegen
Jan van Hoof

Liberation
ROUTE

Een lessenserie voor leerlingen van de bovenbouw van de basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Lessenserie	4
Luisterverhalen	6
Les 1	7
Les 2	9
Les 3	11
Les 4	15
Bijlagen	
1: Achtergrondinformatie WOII	18
2: Dilemmatest	22
3: Literatuur WOII	25
4: Achtergrondinformatie bevrijding Nijmegen	26
5: Achtergrondinformatie luisterfragmenten	27
6: Werkblad 1. Route in de voetsporen van Jan van Hoof	28
7: Antwoorden bij werkblad 1	34
8: Monumenten en onderscheidingen voor Jan van Hoof	36
9: Krantenartikel 'De held Jan van Hoof'	37
10: Werkblad feiten	38
11: Antwoorden bij het werkblad feiten	39
Bronnen	40
Colofon	41

Inleiding

Deze lessenserie is ontwikkeld in het kader van de Liberation Route.

De Liberation Route volgt het pad dat de geallieerden bewandelden tijdens de bevrijding van Europa. De route begint bij Normandië en loopt via Nijmegen, Arnhem en het zuiden van de Veluwe richting Berlijn. De regio Arnhem, Nijmegen, Zuid-Veluwe speelde aan het einde van de Tweede Wereldoorlog een hoofdrol op het wereldtoneel. De geallieerden startten in september 1944 Operatie Market Garden. Ondanks dat het één van de grootste luchtlandingsoperaties was uit de geschiedenis, is de operatie slechts deels geslaagd. Nijmegen werd bevrijd, maar Arnhem kon door de geallieerden niet worden behouden. Ook de Veluwe wachtte een barre winter. In februari 1945 startte vanuit dit gebied de finale van de bevrijding, Operation Veritable. Deze operatie was de start van het grote Rijnlandoffensief, een veldslag die past in het rijtje van Stalingrad, Normandië en Berlijn. Militairen en burgers waren de deelnemers in de onberekenbare oorlogsroulette die draaide om overleven of sterven, om vreugde en verdriet. Uiteindelijk werd de vrijheid herwonnen.

Veel plekken in Gelderland hebben direct te maken met historische gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op verschillende plekken zijn in Gelderland langs de Liberation Route gemarkeerde

veldkeien, zogeheten luisterplekken neergezet. In de directe omgeving van deze keien zijn dingen gebeurd die de geschiedenis van de omgeving kleuren. Bij de veldkei is door middel van een hoorspel te horen wat één of meerdere personen bij die plek hebben meegemaakt.

Om ook scholieren te laten beleven wat er in hun directe omgeving zich heeft afgespeeld is deze lessenserie bij een aantal luisterverhalen ontwikkeld. De lessenserie bestaat uit vier lessen. De eerste les is een algemene les over de Tweede Wereldoorlog. De tweede les bestaat uit een bezoek aan een museum in de buurt, namelijk aan het Airborne Museum 'Hartenstein' in Oosterbeek; het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1940–1945 in Groesbeek; of Markt 12 in Aalten. De derde les zoomt in op één van de luisterplekken en handelt over datgene wat er in de directe omgeving van de leerling gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog. De vierde les is facultatief: tijdens deze les maken de leerlingen n.a.v. de informatie uit de afgelopen lessen een monument.

Rode draad door de vier lessen in het thema 'Keuzes maken'. In de oorlog hadden de burgers te maken met een onbetrouwbare overheid. Hierdoor werden de mensen aan hun eigen lot overgelaten. Vanuit dat perspectief onderzoeken de leerlingen wat zij zouden doen als ze voor verschillende keuzes komen te staan.

Lessenserie

Doelgroep:

De doelgroep van dit project zijn jongeren tussen 10 en 14 jaar. Het project is geschreven voor leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs en voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Doel:

De doelstellingen van het project zijn:

- De leerlingen kennen de hoofdlijnen van Operatie Market Garden.
- De leerlingen maken kennis met lokale verhalen over de bevrijding.
- De leerlingen ervaren hoe lastig het is om in oorlogstijd keuzes te maken.

De geschiedenismethoden richten zich op het landelijke verhaal over de Tweede Wereldoorlog. Het project rond de Liberation Route vertelt zowel het regionale als het lokale oorlogs- of bevrijdingsverhaal.

Opzet van de lessenserie:

Het project bestaat uit vier lessen en start met het terugrijpen naar het landelijke verhaal uit de geschiedenismethode. Tijdens de eerste les wordt de kennis

van de leerlingen over de Tweede Wereldoorlog aan de hand van de methode opgefrist. Na deze landelijke introductie zoomen de leerlingen in de volgende lessen steeds verder in op de oorlogsverhalen uit hun eigen omgeving.

De tweede les bestaat uit een bezoek aan een museum. In het Airborne Museum 'Hartenstein', het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1940-1945, of Markt 12 maken de leerlingen kennis met de regionale geschiedenis in de Tweede Wereldoorlog.

Na dit bezoek volgt de derde les waarin het lokale oorlogsverhaal centraal staat. Op de luisterlocaties van de Liberation Route zijn de plaatselijke verhalen te beluisteren. Na afloop van deze les weten de leerlingen hoe de lokale geschiedenis zich verhoudt ten opzichte van de regionale en landelijke geschiedenis.

In de vierde les verwerken de leerlingen de informatie uit de voorafgaande lessen in een ontwerp voor een oorlogsmonument waarin elementen uit het landelijke, regionale en/of lokale verhaal verbeeld worden. De leerlingen kunnen zich op de website www.liberationroute.nl en/of met een bezoek aan een plaatselijk oorlogsmonument laten inspireren door het bekijken van bestaande monumenten.

Opbouw in schema:

Les	Focus	Onderwerp	Lesmateriaal
1: introductie	Landelijk	Tweede Wereldoorlog	Lesmethode geschiedenis / www.liberationroute.nl
2: museumbezoek	Regionaal	De bevrijding	Educatie museum
3: verdieping	Lokaal	Verhaal bij luisterplek	www.liberationroute.nl
4: verwerking	Kunstzinnig	Monumenten	www.liberationroute.nl

Kerdoelen

De lessen sluiten aan bij de volgende kerndoelen:

Mondelinge taalvaardigheid:

- 1 De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
- 2 De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- 4 De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
- 6 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
- 7 De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
- 8 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.
- 9 De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Oriëntatie op jezelf en de wereld:

- 51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- 52 De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het volgende tijdvak: wereldoorlogen en Holocaust.

- 53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Kunstzinnige oriëntatie:

- 54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- 55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Kosten

De lessenserie is gratis te downloaden van

www.liberationroute.nl

Voor het bezoek aan het museum is wel entreegeld verschuldigd.

Spreiding lessen:

De activiteiten zijn door de leerkracht zelf in te delen. Alleen voor het museumbezoek dient een afspraak gemaakt te worden.

Dat kan met:

 Airborne Museum 'Hartenstein' te Oosterbeek
E-mail: boekingen@airbornemuseum.nl
Telefoon: 026-3337710

 Nationaal Bevrijdingsmuseum 1940-1945 te Groesbeek:
E-mail: info@bevrijdingsmuseum.nl
Telefoon: 024-3974404

 Markt 12 te Aalten:
Telefoon: 0543-471797

Luisterverhalen

Bij deze lessenserie zijn diverse luisterverhalen geselecteerd. De verhalen van die plekken te beluisteren via de website www.liberationroute.com.

De geselecteerde verhalen kunt u vinden door bij 'Ontdek de geschiedenis' te klikken op 'luisterverhalen'.

Om te zien welke lespakketen er zijn ontwikkelt gaat u naar www.liberationroute.nl/educatie.

Algemene les over de Tweede Wereldoorlog

De geschiedenismethode behandelt de Tweede Wereldoorlog. Een aanvulling hierop is deze les waarin de vraag centraal staat: **Wat zou jij doen?**

Duur:

Activiteit 1: 15 minuten

Activiteit 2: 40 minuten

Vorbereiden:

- U behandelt de Tweede Wereldoorlog via de geschiedenismethode.
- U leest de achtergrondinformatie over de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Zie bijlage 1.

Benodigheden:

- Papier en pen.
- Kopieën van de dilemmatest (bijlage 2)

Activiteit 1.

U heeft het landelijke verhaal over de oorlog in Nederland aan de hand van de geschiedenismethode behandeld. Maak eventueel gebruik van deel 1 van bijlage 1 naast uw geschiedenismethode. Nu komt u hierop terug. Bespreek met de leerlingen wat ze al weten over de Tweede Wereldoorlog. Hiervoor maakt u samen met de leerlingen een woordweb en stuurt het gesprek zo dat de volgende onderwerpen aan bod komen: Hoe kon de oorlog ontstaan; van wanneer tot wanneer was de oorlog; fascisme van Hitler; Jodenvervolging; het verzet; de NSB; Slag om Arnhem (Operatie Market Garden).

Activiteit 2.

In deze activiteit onderzoekt u met de leerlingen de rol van de overheid bij de veiligheid van burgers en wat je doet als je niet meer bij die overheid terecht kunt. Lees van te voren deel 2 van bijlage 1.

Inleiding:

U legt de leerlingen de volgende vraag voor.

- 1 Je bent op weg naar huis en al laat. Je had je moeder beloofd op tijd thuis te zijn voor het eten. Je ziet een jongetje rennen en struikelen op de grond. Hij blijft liggen en huult.

Wat doe je?

- a Je stopt en probeert het jongetje te helpen. Dan maar te laat en misschien een boze moeder.
- b Je denkt: 'ik mag niet te laat komen' en je fietst door.
- c Je rent naar het dichtstbijzijnde huis, en hoopt dat iemand thuis is om te helpen.
- d Je hebt geen idee wat je zou doen.

U vraagt: wie kiest er voor antwoord a? En vraagt een leerling waarom die hiervoor kiest. Dit doet u bij ieder mogelijk antwoord. Bij de kinderen die kiezen voor antwoord c benadrukt u dat deze kinderen ervoor kiezen om hulp te zoeken.

U legt de kinderen een volgende vraag voor:

- 2 Je loopt op straat. Je ziet hoe een jongen een vrouw omver duwt en haar handtas afpakt. De vrouw gilt: 'Houd de dief! De jongen rent met de handtas jouw kant op.

Wat doe je?

- a Je gaat in de weg staan van de dief.
- b Je belt het alarmnummer 112.
- c Je loopt gauw de andere kant op.
- d Je hebt geen idee wat je zou doen.

Wederom vraagt u wie voor welk antwoord kiest en waarom. Bij antwoord b benadrukt u dat deze kinderen hulp zoeken bij mensen die in dienst zijn van onze overheid: namelijk de politie.

U bespreekt met de leerlingen dat we in geval van nood hulp krijgen van onze overheid. We gaan er vanuit dat die ons wel zal helpen. U vraagt de leerlingen op welke manier de overheid voor het welzijn van de mensen zorgt.

Dan bespreekt u met de leerlingen hoe dat voor de Nederlanders was in oorlogstijd. In oorlogstijd namen de Duitsers de macht over in ons land. De Duitse bezettingsmacht bepaalde de regels zonder overleg met de burgers. De Nederlanders moesten zich steeds meer aanpassen aan dat wat de bezetter wilde. Ook al ging dat ten koste van hun eigen of andermans veiligheid. Ineens waren gezagdragers niet meer de mensen die je hielpen, maar waren het mensen voor wie je bang was. Hoe moet je daarmee omgaan? De mensen reageerden daar verschillend op.

De meeste mensen in de oorlog kozen niet voor actief verzet tegen de Duitsers en hun anti-joodse maatregelen. Bespreek met de leerlingen waarom mensen dat niet deden. Er zijn meerdere redenen te bedenken. Ze waren bang en dachten dat het toch niet zou uitmaken of ze wel of niet wat deden. De eerste maatregelen die de Duitsers namen waren nog niet zo erg voor de joden. En sommige maatregelen vonden ze wel goed voor Nederland. Of ze probeerden het leven van voor de oorlog zo goed en zo kwaad als het ging voort te zetten.

Toch waren er ook mensen die op hun eigen manier in verzet gingen. Mensen pleegden grote daden van verzet maar ook kleine. Er waren mensen die niet reageerden op de oproep van Duitsers om zich te melden. Er waren mensen die stiekem kranten drukten; of mensen die onderdak boden aan joden, mensen uit het verzet of aan

jonge mannen die niet voor de Duitsers wilden werken. Er waren verzetsgroepen actief. Een voorbeeld van verzet is de Februaristaking in 1941 toen duizenden mensen het werk neerlegden als protest tegen de Jodenvervolging. Deze staking werd door de Duitsers met geweld neergeslagen. Alle verzetsdaden deden mensen met gevaar voor eigen leven. Waarom zouden deze mensen dat gedaan hebben?

Maar niet iedereen was tegen de bezetter. Er waren ook mensen die ervoor kozen de bezetter te helpen. Waarom steunden deze mensen de bezetter? Ook hier zijn veel verschillende redenen voor te bedenken. De mensen geloofden bijvoorbeeld dat Hitler ervoor zou kunnen zorgen dat er minder armoede en meer werk zou zijn. En dat het voor hen beter zou worden.

Zo maakte iedereen in de oorlog een andere keuze.

Kern:

De leerlingen maken nu de dilemmatest uit bijlage 2. Door het maken van de dilemmatest gaan de leerlingen nadenken over wat zij zelf in bepaalde situaties zouden doen.

Afsluiting:

U bespreekt met de leerlingen de resultaten van de dilemmatest.

Waarom kiest de één voor het ene antwoord en de ander voor wat anders?

Bezoek museum

Deze les is facultatief. Om een zo compleet mogelijk beeld te geven van de Tweede Wereldoorlog bezoekt u met de leerlingen een museum in de buurt. Hier bekijken de leerlingen vanuit een regionale invalshoek de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het museumbezoek zoomt in op de regionale gebeurtenissen en plaatst de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in hun eigen omgeving in een context en is daarmee een voorbereiding op les 3 waarin de leerlingen het verhaal uit hun eigen gemeente leren kennen.

Afhankelijk van het onderwerp en de locatie van de luisterplek, kiest de leerkracht een museum in de buurt. De oorlogsmusea zijn in Oosterbeek: Airborne Museum 'Hartenstein'; in Groesbeek: het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1940-1945; of in Aalten: Markt 12. In ieder museum is educatief materiaal van het museum aanwezig.

Het museumbezoek duurt - zonder de heen en terugreis - anderhalf uur.

Vorbereiding:

- Museum naar keuze inlichten over uw komst
- Vervoer regelen (bus of ouders die willen rijden)

Wat kunt u verwachten van het bezoek aan het museum?

Het Airborne Museum 'Hartenstein' in Oosterbeek: Koffers vol verhalen

Het Airborne Museum 'Hartenstein' is gehuisvest in het voormalig hoofdkwartier van de Britten tijdens de Slag om Arnhem (Operatie Market Garden). De tentoonstelling belicht de gebeurtenissen van september 1944. In de komen verhalen tot leven van zowel de Britse, Poolse en Duitse militairen, als die van de burgers. Om leerlingen mee te laten beleven wat de mensen in die tijd meemaakten is het Koffertjesproject ontwikkeld. Voor dit project maakt u alleen gebruik van de les in het museum. Als voorbereiding behandelt u les 1 in deze lesbrief. En als vervolg op het museumbezoek geeft u les 3 aan uw leerlingen. Vóór het museumbezoek ontvangt de docent een uitgebreide handleiding voor in de klas. Daarin vindt u lessuggesties voor zowel voor als na uw bezoek aan het museum en beknopte informatie over de Slag om Arnhem. In het museum verzorgt een museummedewerker een interactieve inleiding over de Slag om Arnhem. Vervolgens gaan de leerlingen op onderzoek uit. De leerlingen krijgen per twee een koffertje mee. In elk koffertje zit een verhaal van een kind of een militair uit 1944, zoekopdrachten en aanwijzingen. De docent krijgt informatie mee om het bezoek in de klas nog eens na te bespreken.

 Voor een afspraak neemt u contact op met:

E-mail: boekingen@airbornemuseum.nl

Telefoon: 026-3337710

Adres: Utrechtseweg 232, 6862 AZ

Oosterbeek

Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945:

In het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 ligt midden in het luchtlandingsgebied van september 1944 (Operatie Market Garden). Een schitterend landschap met heuvels en bossen. In de vaste tentoonstelling worden thema's over WOII en de bevrijding helder en informatief belicht aan de hand van foto's, objecten, tekst, diorama's en verschillende belevingsmomenten. Zo zijn er bijvoorbeeld typische jaren '40 geuren, filmbeelden, geluidsfragmenten, een nagebouwde schuilkelder tijdens een bombardement en de gereconstrueerde cel van Titus Brandsma. Een tolerantietest en dilemmaspel nodigen uit tot zelfonderzoek. De leerling die het Bevrijdingsmuseum bezoekt, stapt in de tijd van toen. Hij/zij hoort, ziet, voelt en ruikt de geschiedenis. Het museum is een inspirerende leeromgeving. De inhoud is zijn toegesneden op de geldende kerndoelen en eindtermen. De basis van elk programma is de vaste presentatie. Er is ruimte voor kennisoverdracht, actieve kennisverwerving en er zijn inlevingsmomenten. Een gids of museumcoach begeleidt de schoolbezoeken. Deze verzorgt de ontvangst, geeft een korte inleiding en toont een mooi introductiefilmje naar keuze. Vervolgens gaan de leerlingen met de museumopdrachten aan de slag; ze kunnen daarbij terugvallen op de steun van de coach. In de Erekoepel kunnen de leerlingen ter afsluiting een wens, slogan of mening bedenken en deze in de vrijheidsboom hangen.

 Voor een afspraak neemt u contact op via:

Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945

Telefoonnummer: 024-3974404

E-mail: info@bevrijdingsmuseum.nl

Adres: Wylerbaan 4, 6561 KR Groesbeek

Markt 12:

In de Tweede Wereldoorlog was Markt 12 een woonhuis van een gewone Aaltense familie. Een kamer in dit huis was in beslag genomen door een Duitse Ortskommandant, terwijl er elders in huis onderduikers verbleven. De tentoonstelling in Markt 12 laat zien dat iedere situatie mensen vraagt om keuzes te maken, ongeacht uit welk land je komt of welk geloof je hebt: of je nu Nederlander of Duitser bent; of je nu Christen of Jood bent. In oorlogstijd worden sommige bevolkingsgroepen van hun keuzevrijheid beroofd en lijken voor anderen de keuzes soms heel zwart-wit, maar niets is minder waar. In Markt 12 duik je in de verhalen van verschillende mensen die verschillende keuzes hebben gemaakt: Duitsers en Nederlanders. Leerlingen onderzoeken in groepjes de verschillende keuzes van mensen, die in het museum voorkomen. Elk groepje zoekt uit wat één persoon deed (welke keuze hij/zij maakte), wat de omstandigheden waren die leidden tot deze keuze en wat de gevolgen waren voor henzelf en anderen. (www.markt12.nl)

Voor een afspraak neemt u contact op via:

Telefoonnummer: 0543-47 17 97

Adres: Markt 14, 7121 CS Aalten

Luisterplek

In deze les staat het lokale Nijmeegse oorlogsverhaal centraal. Uitgangspunt voor dit lokale verhaal zijn enkele luisterfragmenten die in Nijmegen te beluisteren zijn. In dit lokale verhaal speelt Jan van Hoof een belangrijke rol. Jan van Hoof zat in het verzet en het verhaal gaat dat hij de Waalbrug redde door de leidingen naar de springladingen, die door de Duitsers aan de Waalbrug bevestigd waren, door te knippen.

De les bestaat uit twee activiteiten. Tijdens de eerste activiteit worden de leerlingen op school voorbereid op de tweede activiteit in de stad. De leerlingen beluisteren en bespreken twee fragmenten van de Liberation Route. Het doel van deze activiteit is dat de leerlingen:

- na het beluisteren van luisterfragment weten wat het belang van de bruggen over de rivier de Waal was tijdens en na de bevrijding van Nijmegen.
- na het beluisteren van luisterfragment weten we hoe Jan van Hoof de Waalbrug redde.

Deze kennis helpt de leerlingen bij het uitvoeren van de tweede activiteit.

De tweede activiteit vindt in het centrum van Nijmegen plaats. De leerlingen lopen en/of fietsen een route in de voetsporen van Jan van Hoof. Aan de hand van het dagboek

van zijn moeder ontdekken de leerlingen hoe Jan een held werd. Ze verplaatsen zich in Jan van Hoof en denken na over de keuzes die Jan maakte. Op de plek waar Jan van Hoof overleed (het Joris Ivensplein) luisteren de leerlingen nogmaals naar het luisterfragment en bespreken ze of ze Jan van Hoof wel of geen held vinden.

Doel

- De leerlingen weten welke rol de Waalbrug en de spoorbrug speelden tijdens en na de bevrijding van Nijmegen.
- De leerlingen weten welke rol Jan van Hoof speelde bij de bevrijding van Nijmegen.
- De leerlingen benoemen waarom ze Jan van Hoof wel of geen held vinden.

Werkwijze

Activiteit 1 – *in de klas, klassikaal*

Activiteit 2 – *in het centrum van Nijmegen, in groepjes of tweetallen*

Duur

Activiteit 1 – 30 minuten

Activiteit 2 – 45 minuten (zonder reistijd)

Activiteit 1

Voorbereiding

- Download de luisterverhalen nummer en via de website www.liberationroute.nl. Klik op 'Ontdek de geschiedenis' en vervolgens op 'luisterplekken'. Via deze webpagina kunt u het verhaal opzoeken, beluisteren en in mp3-formaat downloaden. Het bestand is te vinden bij 'media'. Het verhaal is eveneens te beluisteren via de app: www.liberationroute.nl/app.
- Lees de achtergrondinformatie over de bevrijding van Nijmegen (bijlage 4) en de luisterfragmenten (bijlage 5) door.

Benodigheden

- Luisterfragment Kikvorsmannen
www.liberationroute.nl - download
luisterfragment 'Kikvorsmannen')
- Luisterfragment Jan van Hoof
www.liberationroute.nl - download
luisterfragment 'Jan van Hoof')

Inleiding

Blik met de leerlingen terug op de voorgaande lessen.

Deze les gaat over wat er tijdens de bevrijding in Nijmegen gebeurde. De Operatie Market Garden startte op zondag 17 september 1944. Het doel van de operatie was om via aanvallen door luchtlandingstroepen de bruggen over de grote rivieren en kanalen in het bezette Nederland in handen krijgen.

Nijmegen werd op 20 september 1944 bevrijd. De geallieerden wisten Arnhem niet te bevrijden. Nijmegen bleef tot maart 1945 frontstad. In het centrum en ten zuiden van de stad zaten de geallieerden. Ten noorden en in het oosten de Duitsers. De stad werd een half jaar lang bestookt met Duitse granaten en bommen.

Activiteit 1a – het belang van de bruggen, luisterfragment 16 'Kikvorsmannen':

Let op: de gebeurtenissen in dit fragment vinden plaats ná de gebeurtenissen in het fragment over Jan van Hoof!

Leid het luisterfragment in door te vertellen:

Het doel van Operatie Market Garden is het veroveren van de bruggen over de grote rivieren en kanalen. De geallieerden willen Nederland vanuit het zuiden veroveren. De bruggen zijn belangrijk omdat de geallieerden alle grote rivieren over moeten steken om het noorden van Nederland te kunnen bereiken. Eén van de grote rivieren is de Waal. Op hun weg naar het noorden willen de geallieerden de Waal oversteken bij Nijmegen. Bij Nijmegen zijn twee bruggen over de Waal: de spoorbrug en de verkeersbrug (de Waalbrug).

Op 20 september 1944 komen de spoorbrug en verkeersbrug over de Waal in geallieerde handen. Om de opmars van de geallieerden te stoppen proberen de Duitsers de bruggen alsnog op te blazen.

In het fragment hoor je hoe Duitse kikvorsmannen (duikers) in de nacht van 28 op 29 september bommen probeerden te leggen rond de pijlers van de spoorbrug en de verkeersbrug van Nijmegen. Zou het hen lukken om ongezien te blijven en de bruggen uit te schakelen?

- Luister naar fragment – kikvorsmannen
- Bespreek het fragment klassikaal na. Gebruik daarbij onderstaande vragen:

1. Laat de leerlingen in eigen woorden vertellen wat het belang van de bruggen over de Waal was.

2. Is het de Duitse kikvorsmannen gelukt de bruggen uit te schakelen?

De spoorbrug is opgeblazen maar de verkeersbrug is slechts beschadigd geraakt door de Duitse bommen.

3. Wat maakt het plaatsen van de bommen rond de pijlers zo gevaarlijk?

De bommen zelf zijn levensgevaarlijk, ze kunnen ontploffen. De sterke stroming in de rivier maakt het gevaarlijker omdat het moeilijk is de bommen onder controle te houden. Als laatste kunnen de kikvorsmannen ontdekt en gevangen genomen worden door de vijand, de geallieerden.

4. Stel je voor dat het de kikvorsmannen wel was gelukt de Waalbrug op te blazen. Welke gevolgen zou dit hebben gehad voor de geallieerden?

Activiteit 1b – Jan van Hoof, luisterfragment :

Let op: de gebeurtenissen in dit fragment vinden vóór de gebeurtenissen in het fragment over de kikvorsmannen plaats!

Leid het luisterfragment in door te vertellen:

Voor Operatie Market Garden was Nijmegen in handen van de Duitsers. Op 6 juni 1944 (D-Day) landden de geallieerden in Normandië. Vanuit Normandië trokken de geallieerden naar het noorden en bevrijdden een steeds groter gebied. De Duitse troepen in Nijmegen wisten dat de geallieerden de bruggen over de Waal nodig hadden om hun bevrijdingstocht naar het noorden voort te kunnen zetten. Het opblazen van de bruggen was een manier om de opmars van de geallieerden te stoppen. De Duitsers bevestigden daarom springladingen aan de bruggen over de Waal. De Duitse veldmaarschalk Model wilde de bruggen gebruiken bij een tegenaanval en daarom mochten de bruggen niet gelijk opgeblazen worden. Aan de springladingen maakten de Duitsers leidingen vast zodat de bommen op het juiste moment, van een afstand, tot

ontploffing konden worden gebracht.

In het verhaal dat we straks gaan beluisteren, speelt Jan van Hoof een belangrijke rol. Jan van Hoof was een Nijmeegse jongen van 22 jaar die in het verzet zat. Jan van Hoof wordt de redder van de Waalbrug genoemd. Als je goed luistert, weet je waarom.

■ Luister naar fragment – Jan van Hoof

■ Bespreek het fragment klassikaal na. Gebruik daarbij onderstaande vragen:

1. Jan van Hoof wordt de redder van de Waalbrug genoemd. Wat deed Jan om de brug te redden?

Het verhaal gaat dat Jan de kabels naar de springladingen van de Duitsers doorknipte. Niemand heeft Jan dit zien doen en we weten niet zeker of Jan dit echt gedaan heeft.

2. Jan vertelt de geallieerden dat hij dagenlang in zijn kano op de Waal zat te vissen. Jan ging niet vissen om vis te vangen. Welk doel had Jan wel?

Vanaf de rivier kon Jan de bruggen en de Duitsers in de gaten houden. Hij schreef op wat hij de Duitsers zag doen en maakte tekeningen van de situatie rond de bruggen.

3. Jan van Hoof maakt verschillende keuzes. Geef gevaren van de keuze met een kleurcode aan:

Groen – ongevaarlijk

Oranje – gevaarlijk

Rood – levensgevaarlijk

■ Jan gaat vissen op de Waal

■ Jan maakt 's avonds aantekeningen in zijn dagboek

■ Jan brengt zijn aantekeningen naar de geallieerden

■ Jan kruipt over de Waalbrug en knipt de leidingen door

■ Jan gaat als gids met de geallieerden mee naar de spoorbrug

Activiteit 2 – In de voetsporen van Jan van Hoof, op locatie

Voorbereiding

- Download het luisterverhaal nummer via www.liberationroute.nl.
Klik op 'Ontdek de geschiedenis' en vervolgens op 'luisterplekken'. Via deze webpagina kunt u het verhaal opzoeken, beluisteren en in mp3-formaat downloaden. Het bestand is te vinden bij 'media'. Het verhaal is eveneens te beluisteren via de app: www.liberationroute.nl/app.
- Maak voor iedere leerling een kopie van de werkblad 1 in bijlage 6.
- Zorg voor dragers (mp3- of mp4-spelers, cd-speler of smartphones) om het luisterfragment op locatie te kunnen beluisteren. Indien u met mp3- of mp4- spelers werkt: zorg ervoor dat het luisterfragment op de spelers staat. Indien u met een cd-speler werkt: zorg voor een cd met het luisterfragment.

Benodigheden

- Kopieën werkblad 1
- Geluiddragers met luisterfragment 14
- Bijlage 7 met de antwoorden bij werkblad 1

Inleiding

Vertel de leerlingen dat ze in het centrum van Nijmegen een route gaan lopen in de voetsporen van Jan van Hoof. U kunt de route klassikaal of in kleine groepjes of tweetallen laten afleggen. De omgeving leent zich er niet voor de informatie en opdrachten klassikaal te bespreken. Wanneer u de route klassikaal aflegt, is het daarom verstandig de klas in groepjes of tweetallen op te delen zodat de leerlingen over de informatie en opdrachten kunnen sparren.

Kern:

De route start bij het Hunnerpark. Wanneer u met de fiets naar het centrum gaat, kunnen de leerlingen hun fiets bij

de kiosk in het Hunnerpark parkeren.

U kunt ervoor kiezen de leerlingen de route te laten lopen. Vanaf het eindpunt lopen de leerlingen via de Lange Hezelstraat en de Burchtstraat terug naar hun fiets bij het Hunnerpark.

U kunt er eveneens voor kiezen de leerlingen hun fiets aan de hand mee te laten nemen op de route. Dan fietst u vanaf het eindpunt terug naar school.

Afsluiting:

Bespreek terug op school in ieder geval de laatste vraag die de leerlingen hebben beantwoord:

Na zijn dood werd Jan een held. Koningin Wilhelmina gaf hem de Militaire Willemsorde. Dit is de hoogste militaire onderscheiding van Nederland. Denk aan wat je hebt gehoord en gelezen over Jan van Hoof. Heeft Jan het heldendom en de Willemsorde wat jou betreft verdiend? Waarom wel of niet?

De antwoorden op de overige vragen vindt u in bijlage 7.

Verwerking

Er zijn twee varianten van les 4. De eerste variant, *maak een monument*, richt zich op leerlingen van het basisonderwijs. De leerlingen bekijken en bespreken de monumenten die na de oorlog ter herinnering aan Jan van Hoof werden opgericht. Vervolgens ontwerpen de leerlingen zelf een monument voor Jan van Hoof.

De tweede variant, *Jan van Hoof, mythe of werkelijkheid?*, richt zich op leerlingen van het voortgezet onderwijs. Direct na de oorlog werd Jan van Hoof een held. Zijn heldendom werd later in twijfel getrokken. De leerlingen denken na over de betekenis en de waarde van het heldendom van Jan van Hoof.

Variant 1 – Maak een monument

mo-nu-ment het; o -en 1 iets dat opzettelijk bestemd is om de herinnering aan iem of iets te bewaren; **gedenkteken** 2 gebouw, terrein enz., van algemeen belang vanwege schoonheid, wetenschappelijke waarde enz.

Duur:

60 minuten

Benodigdheden:

- Kopieën van de monumenten en onderscheidingen voor Jan van Hoof (bijlage 8)
- Knutselmaterialen

Inleiding:

Een monument is een standbeeld, gedenksteen of kunstwerk die is gemaakt om te herinneren aan een persoon of aan een belangrijke gebeurtenis. Ook vanwege de Tweede Wereldoorlog zijn veel monumenten gemaakt. Bijvoorbeeld het Nationaal Monument op de Dam in Amsterdam waar op 4 mei ieder jaar de oorlogsdoden herdacht worden. Een onderscheiding kun je krijgen wanneer je iets bijzonders hebt gedaan.

Laat de monumenten en onderscheidingen voor Jan van Hoof aan de leerlingen zien. Dit kan door bijlage 8 voor de leerlingen te kopiëren of u kunt deze bijlage op het digibord laten zien.

Deze monumenten en onderscheidingen zijn na de oorlog opgericht om Jan te herdenken en zijn daden te eren. Bespreek de monumenten en onderscheidingen: wat is het? Hoe ziet het eruit? Denk eens terug aan het verhaal over Jan van Hoof. Welk monument of onderscheiding eert Jan van Hoof en zijn daden het best? Waarom kies je deze?

Kern:

De leerlingen maken zelf een monument of onderscheiding voor Jan van Hoof.

Afsluiting:

De leerlingen bekijken elkaars werkstukken. De leerkracht reflecteert met de leerlingen: Waaraan kun je zien dat dit monument of onderscheiding voor Jan van Hoof is opgericht? Wat vindt de maker van Jan van Hoof? Hoe zie je dit terug in het werkstuk?

Variante 2 – Jan van Hoof, mythe of werkelijkheid?

Doel:

- De leerlingen denken na over de betekenis en de waarde van het heldendom van Jan van Hoof.
- Aan de hand van een feitenlijst bepalen de leerlingen of het waarschijnlijk is dat Jan van Hoof de Waalbrug gered heeft.

Duur:

45 minuten

Benodigheden:

- Kopieën van het krantenartikel uit bijlage 9
- Kopieën van het werkblad feiten uit bijlage 10
- Toelichting op de feiten – bijlage 11

Inhoud

1. Over heldendom direct na de oorlog

Vertel de leerlingen:

Direct na de oorlog werd Jan van Hoof een held. Hij kreeg de Militaire Willemsorde van koningin Wilhelmina; er werden monumenten opgericht; scoutinggroepen noemden zich naar hem en er verschenen stukken in de krant.

Opdracht 1

Geef de leerlingen een kopie van het krantenartikel uit bijlage 9.

Dit artikel stond in 1946 in de krant. De schrijver benadrukt het heldendom van Jan van Hoof. De leerlingen lezen het artikel en markeren de zinnen of woorden waarin de schrijver het heldendom van Jan extra benadrukt.

Bespreek de opdracht klassikaal. De schrijver benadrukt het heldendom van Jan van Hoof onder andere door:

- De vele uitroeptekens in het stuk.
- In de vierde alinea: 'een der dapperste kaerels van Neerlands Binnenlansche Strijdkrachten'.
- De zevende alinea: 'Jan van Hoof! Mijn pen gaat ... weergaloos dapperen jongen van Nijmegen gunt en geven wil.'
- In alinea 9, halverwege de eerste kolom: 'Want vóór het jonge hoofd zich neeg had de moed van deze dapperen jongen ... deze prestatie van een burger den oorlog met eenige maanden had verkort'.
- In alinea 10: 'om toch tot iederen prijs de brug te behouden, had Jan van Hoof al onder een moordend granaatvuur ... vlak tegen den pijler aan doorgesneden.'
- In alinea 15: 'Zondag had Jan van Hoof reeds zijn diensten verricht bij het Roode Kruis onder zeer gevaarlijke omstandigheden.'
- In alinea 15, bovenaan de derde kolom: 'Maar wie aan het reconstrueren gaat, huivert bij de gedachte ... om daar bij het wegdek de lonten door te snijden.'
- Alinea 16: 'Een onmetelijke moed, gepaard aan een minutieuze voorbereiding en oriëntering werd hier geleverd met een vaderlandsch hart vol overgave en bereidheid.'
- In alinea 17: 'toen hij zondag 17 september een kaart met belangrijke aanwijzingen van Nijmegen naar Groesbeek bracht.'
- In alinea 17: 'zijn keiharden wil: het vaderland in het moeilijkste te dienen'.
- De laatste alinea: 'Een kleine opdracht ... Een fier vaderlander strompelt ... met de belooning der eeuwige aanschouwing.'

Opdracht 2

Direct na de oorlog hadden de Nederlanders behoefte aan helden. Naast Jan van Hoof werden meer mensen tot held uitgeroepen.

Waarom denk je dat mensen zo'n behoefte hadden aan helden?

Direct na de oorlog wilden de Nederlanders zo min mogelijk herinnerd worden aan de nare aspecten van de oorlog.

Daardoor ging veel aandacht uit naar mensen die goede daden hadden verricht.

Daarnaast waren de helden voorbeelden. Ze hadden bewonderenswaardige daden verricht. Door de daden van de helden te eren, liet men zien wat men belangrijk vond.

De meeste Nederlanders hadden zelf geen heldendaden verricht maar door helden te eren, werd het gevoel dat mensen hadden bij de oorlog wat positiever.

Opdracht 3

Alle oorlogshelden hadden twee dingen gemeen: ten eerste hadden ze bewonderenswaardige daden verricht en ten tweede waren ze omgekomen. De verzetsleden die niet waren omgekomen, zagen zichzelf niet als helden, tenzij het over hun omgekomen vrienden en medestrijders ging: het heldendom kwam pas met de dood.

Waarom zou je pas een held zijn wanneer je bent omgekomen? Ben je het ermee eens dat iemand eerst dood moet gaan voordat hij een held wordt?

Laat de leerlingen over deze vragen nadenken. Laat de leerlingen discussiëren over hun meningen.

Haal het martelaarschap aan – mensen sterven voor hun geloof of voor een bepaalde zaak (in dit geval de bevrijding).

2. Jan van Hoof, mythe of werkelijkheid?

Jan van Hoof redde de Waalbrug. Direct na de oorlog wist

men dit zeker. Maar, een aantal jaren later werd dit feit in twijfel getrokken. In 1949 deed een commissie onderzoek naar de verovering van de Waalbrug. De conclusie van de commissie was dat 'alles erop wees dat Jan van Hoof de brug niet gered heeft'.

Deel de kopieën van werkblad feiten (bijlage 10) uit.

Volgens het woordenboek 'Van Dale' is een feit een gebeurtenis of omstandigheid waarvan de werkelijkheid vaststaat. Een feit is iets wat echt gebeurd is en wat je kunt controleren.

In de linkerkolom van dit werkblad staan een aantal gebeurtenissen rond de redding van de Waalbrug. De leerlingen lezen deze en bepalen of het controleerbare feiten zijn. Ze zetten een kruisje in de kolom van hun keuze (controleerbaar feit / geen controleerbaar feit).

Bespreek de ingevulde werkbladen. Gebruik hierbij de toelichting in bijlage 11.

Laat de leerlingen concluderen dat de bewijzen niet voldoende zijn om met zekerheid te kunnen zeggen dat Jan van Hoof de brug heeft gered door de leidingen door te knippen.

Laat de leerlingen nogmaals de laatste vraag van de route (les 3, activiteit 2) beantwoorden:

Na zijn dood werd Jan een held. Koningin Wilhelmina gaf hem de Militaire Willemsorde. Dit is de hoogste militaire onderscheiding van Nederland. Denk aan wat je hebt gehoord en gelezen over Jan van Hoof. Heeft Jan het heldendom en de Willemsorde wat jou betreft verdiend? Waarom wel of niet?

Is de mening van de leerlingen over Jan van Hoof veranderd? Waarom wel of niet?

Tweede Wereldoorlog

Wat er aan vooraf ging

In de jaren dertig van de 20e eeuw was er wereldwijd veel armoede. Door een economische crisis waren veel mensen werkloos en arm. Vooral de mensen in Duitsland hadden het zwaar te verduren. Omdat Duitsland de Eerste Wereldoorlog had verloren moest het land veel geld (herstelbetalingen) betalen aan de landen die deze oorlog hadden gewonnen. Veel Duitse mensen waren arm, werkloos en ontevreden. Adolf Hitler werd de leider van de Nationaal-Socialistische Duitse Arbeiders Partij (NSDAP). Hij vertelde de Duitsers dat hij van Duitsland weer een machtig land zou maken. Steeds meer mensen geloofden hem en zo werd zijn macht en de macht van zijn partij steeds groter.

Hitler aan de macht

In 1933 kwam Adolf Hitler met de NSDAP in Duitsland aan de macht. Hitler wilde van Duitsland het machtigste land van Europa maken. Eerst richtte hij zijn pijlen op Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije en Polen, vervolgens wilde hij Duitslands grote tegenstander in West-Europa uitschakelen: Frankrijk. In de aanval op Frankrijk zouden ook Nederland en België worden bezet. Voor Hitler waren niet alle mensen gelijk. De NSDAP propageerde Jodenhaat. Hij vond het Arische of Germaanse ras beter dan de rest. Hij vond bijvoorbeeld joden, zigeuners en mensen met een niet blanke huidskleur minder waard.

Aanval op Nederland

Op vrijdagochtend 10 mei 1940 werden veel Nederlanders wakker van het gebrom van vliegtuigen, ontploffende bommen en het geratel van tanks. Duitse soldaten waren de grens over getrokken. De oorlog was begonnen. De Nederlandse soldaten probeerden de Duitsers tegen te houden langs de verdedigingslijnes. Zo'n linie was de

Grebbelinie, een waterlinie die loopt van Rhenen tot Spakenburg, tussen de Utrechtse heuvelrug en de Veluwe.

Capitulatie Nederland

Het Nederlandse leger was veel te zwak om de Duitse aanval te kunnen afslaan. De Nederlanders waren niet goed voorbereid, ze hadden verouderd materieel, terwijl het Duitse leger allemaal nieuw en modern wapentuig had om mee te vechten. Nadat de Duitse luchtmacht op 14 mei 1940 het centrum van Rotterdam had gebombardeerd, en andere steden hetzelfde lot wachtte, besloot de Nederlandse legerleiding te capituleren. De regering en de koningin waren toen al uitgeweken naar Engeland.

Bezetting Nederland

Aanvankelijk leek de bezetting mee te vallen, maar al snel werd duidelijk wat onvrijheid betekende. Nederlandse mannen werden gedwongen in Duitse fabrieken te werken. Gaandeweg werden mensen zonder vorm van proces opgesloten in gevangenissen en concentratiekampen. Het eten ging op de bon. 's Avonds moest iedereen binnen blijven en de ramen verduisteren. Omdat de aanvoer van grondstoffen een probleem was, namen de Duitsers alles mee wat voor hen bruikbaar was. Omdat ze bijvoorbeeld het rubber van de fietsbanden nodig hadden, fietsten de mensen op houten banden. Het brons van de kerkklokken gebruikten ze om munitie van te maken. Het gelui van klokken hoorde je niet meer.

Jodenvervolging

Vooral joden werden vervolgd. De joden kregen al snel te maken met steeds minder rechten: ze mochten niet meer overal komen. Ze moesten een Jodenster dragen zodat iedereen kon zien dat ze joden waren. Op hun

persoonsbewijs werd een grote J gestempeld. Ze moesten bij elkaar gaan wonen in bepaalde wijken. De Duitse bezetter transporteerde meer dan 100.000 joodse mannen, vrouwen en kinderen in goederentreinen vanuit Nederland naar concentratiekampen, waar de meesten werden vermoord.

De Duitsers werden in Nederland bijgestaan door leden van de Nationaal- Socialistische Beweging (NSB) die een vergelijkbare ideologie hadden, en door meelopers en profiteurs. Aan de andere kant stond het verzet, dat vooral tegen het einde van de oorlog aanhang kreeg. Het grootste deel van de bevolking was anti-Duits maar passief.

De slag om Arnhem

Toen in de zomer van 1944 grote delen van Frankrijk en België bevrijd waren, begon de geallieerde opmars naar het noorden. Het plan was om in één keer alle bruggen over de grote rivieren de Maas, de Waal en de Rijn te veroveren, en dan door te trekken naar het IJsselmeer. Dit plan had de codenaam 'Operation Market Garden'. Op een zomerse dag, 18 september 1944, landden Engelse parachutisten op de Ginkelse hei bij Ede, en bij Wolfheze en Heesum. De sterke Duitse legermacht die op dat moment toevallig met tanks en pantserwagens in de buurt van Arnhem was, hadden ze niet verwacht. Een kleine groep van zeventienvijftig soldaten, onder leiding van luitenant-kolonel John Frost, bereikte onderlangs de Rijn de Rijnbrug. Omdat hulp van de grondtroepen uit de richting van Nijmegen uitbleef, en de rest van de divisie niet verder kwam dan de buitenwijken van Arnhem, moesten de mannen van John Frost na vier dagen de strijd opgeven. Ze gaven zich over aan de Duitsers. Na enkele dagen hevige strijd moesten ook de Engelsen, die niet verder dan Oosterbeek en de buitenwijken van Arnhem waren gekomen, zich overgeven. Ze zochten 's nachts over de Rijn bij Driel een veilig heenkomen. Operatie Market Garden was mislukt.

Evacuëren

Als gevolg van de gevechten van Operatie Market Garden moesten de inwoners in de omtrek van Arnhem huis en haard verlaten. De Duitsers waren bang dat de bevolking de geallieerde troepen zou helpen en sommeerde de bewoners te vertrekken. Ook waren deze gebieden te gevaarlijk voor de burgers omdat er zwaar gevochten werd. De inwoners namen mee wat ze mee konden nemen, maar moesten heel veel spullen onbeheerd achterlaten. De mensen die boven de Rijn woonden, gingen naar het noorden. Beneden de Rijn werden de burgers geëvacueerd door de geallieerden. Hier vertrokken de bewoners naar het zuiden van het land, naar bevrijd gebied.

Hongerwinter

Het noorden en westen van Nederland kreeg te maken met de Hongerwinter. Door extreem voedselgebrek verzwakte de bevolking en kwamen enkele tienduizenden mensen om. In mei 1945 lukte het om de rest van Nederland te bevrijden.

Vrede

De vredesonderhandelingen waren in hotel 'de Wereld' in Wageningen. Hier tekende in mei 1945 de Duitse commandant de overgave in aanwezigheid van Prins Bernard. De wederopbouw kon beginnen.

Het verzet tegen een onbetrouwbare overheid in oorlogstijd

De Nederlandse regering verbleef vanaf mei 1940 in Londen in ballingschap. In Nederland namen de Duitsers de macht over en Hitler benoemde functionarissen die het bestuur van Nederland moesten leiden. Nederland moest steeds meer gaan lijken op het Duitsland dat Hitler wenste.

Nederland werd eigenlijk een provincie van Duitsland. Een van de eerste maatregelen was dat de klok gelijk werd gezet met de tijd in Berlijn. De hoogste gezagsdrager van het Duitse bestuur in Nederland, was de Oostenrijkse nationaalsocialist Seyss-Inquart. Hij was Rijkscommissaris en stond rechtstreeks onder Hitler. Verder werd Nederland ook nog bestuurd door 1500 bestuursambtenaren. Zij oefenden toezicht uit en gaven bevelen die door de Nederlandse ambtenaren moesten worden uitgevoerd.

Onder Duits gezag

Aanvankelijk was er weinig verzet tegen de Duitse overheersing. De Nederlandse bevolking hoopte het leven van voor de oorlog te kunnen voortzetten. En in het begin voerden de Duitsers nog milde maatregelen in. De Duitsers wilden dat steeds meer mensen nationaalsocialistisch werden. Ze maakten propaganda voor het nationaalsocialisme d.m.v. affiches, kranten, radio-uitzendingen en voorprogramma's in bioscopen. De Eerste en de Tweede Kamer werden uitgeschakeld en politieke partijen mochten niet meer bestaan. Gaandeweg beheersten de Duitsers steeds meer onderdelen van de Nederlandse samenleving. De politie moest de Duitse bezettingsmacht dienen. De rechtspraak kwam steeds meer in handen van de bezetter. Door al deze maatregelen begon het verzet van de Nederlanders te groeien. Met kleine acties werd er geprotesteerd en verzet gepleegd

tegen de Duitsers. Er kwamen verzetsblaadjes en stakingen. Maar over het algemeen ging het dagelijks leven van de Nederlanders vrij rustig door. Mensen gingen naar de film en de kinderen naar school. Mensen gingen dagjes uit, ze vierden Sinterklaas met cadeautjes en er was genoeg te eten.

Geleidelijk buitensluiten van joden

Als een sluipend gif begonnen de Duitsers vanaf het begin van de oorlog met anti-joodse maatregelen. Relatief 'kleine' maatregelen die in het Nederland van toen nauwelijks opvielen. Al na twee maanden na het begin van de oorlog mochten de joden niet meer meewerken aan de luchtbescherming. In september 1940 mochten overheidsdiensten geen joden meer aannemen. Vervolgens moesten de joden zich - zogenaamd voor hun eigen veiligheid - laten registreren. Stap voor stap werden de joden steeds verder geïsoleerd. Omdat het zo geleidelijk ging, wekte het weinig reactie op van de burgers.

Februaristaking 1941

Vanaf 1941 werden de anti-joodse maatregelen van de Duitsers grimmiger. In Amsterdam woonden veel joden. Als reactie op een razzia in de Amsterdamse Jodenwijk, legden Amsterdamse trambestuurders en arbeiders in februari 1941 het werk neer. Deze staking breidde zich uit tot Haarlem, de Zaanstreek en Utrecht. Met geweld braken de Duitsers deze staking. Er vielen doden en gewonden. Uit angst voor het geweld gingen de mensen weer aan het werk. Er volgden represailles van de Duitsers. Een aantal mensen die hadden meegedaan aan de staking werden doodgeschoten en de steden die mee hadden gedaan aan de staking moesten hoge boetes betalen. De Duitsers lieten hun masker vallen en gingen steeds opener over tot Jodenvervolgving.

Groeiend verzet tegen het nieuwe gezag

In de provincie woonden minder joden dan in de Randstad dus hier vielen de anti-joodse maatregelen minder op en was er aanvankelijk minder reden tot verzet. Vanaf 1943, toen mensen moesten gaan werken in Duitsland, veranderde het dagelijks leven van de Nederlanders drastisch. Steeds meer mensen weigerden zich aan te passen aan de oorlogsomstandigheden en samen te werken met de bezetters. De anti-Duitse stemming nam toe. Hoe meer het verzet groeide, hoe harder de Duitsers reageerden. Ze gingen steeds strenger controleren en wilden steeds meer groeperingen in de Nederlandse samenleving beheersen. Zo moesten kunstenaars lid worden van de nationaal-socialistische Kultuurkamer. De omroeporganisaties werden vervangen door één Rijksradio: De Nederlandse Omroep. Alle vakverenigingen gingen op in het Nederlandse Arbeidersfront. De NSB werd de enige politieke partij die was toegestaan.

Doe de dilemmatest:

- 1** Je bent op weg naar school. Je bent een beetje zenuwachtig: je moet zo een spreekbeurt houden. Vlak voor je rijdt een klein meisje met haar fiets tegen een stilstaande auto. Ze huilt vreselijk, en haar fiets is kapot.

Wat doe je?

- a** Je denkt: 'ik mag niet te laat op school komen' en je fietst door.
- b** Je stopt en probeert het meisje te helpen. Dan maar te laat op school en misschien een boze juf.
- c** Je rent naar het dichtstbijzijnde huis, en hoopt dat iemand thuis is om te helpen.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.
- 2** Je loopt door de winkelstraat. Je hoort schreeuwen in de fotozaak en het alarm gaat af. Er rennen een jongen en een meisje met een dure camera de winkel uit. Ze hollen in jouw richting.

Wat doe je?

- a** Je probeert zo te gaan staan dat ze niet langs je komen.
- b** Je belt het alarmnummer 112.
- c** Je ziet opeens dat je veter los is...
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.
- 3** Het is 1940, het eerste oorlogsjaar. Je zit in de klas met een joods meisje en de dochter van een NSB'er. Je kunt het met beiden goed vinden. Je moet een werkstuk maken. Het liefst doe je dat met beide meisjes. Maar de dochter van de NSB'er wil het joodse meisje er niet bij hebben.

Wat doe je?

- a** Je vindt het belangrijk goede maatjes te blijven met de dochter van de NSB'er en zegt tegen het joodse meisje dat ze een ander groepje moet zoeken.
- b** Je besluit met het joodse meisje samen te werken.
- c** Je denkt: 'mij te lastig hoor', en zoekt een ander groepje.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.
- 4** In 1944 is er bijna niets meer te eten in jouw woonplaats. Samen met een vriend probeer je eten bij elkaar te zoeken bij boeren. De honger is zo groot dat je besluit om alleen naar Groningen te gaan. Je vriend mag niet van zijn ouders.

Wat doe je?

- a** Je gaat toch: de honger is enorm.
- b** Je besluit om niet te gaan, want die ouders hebben eigenlijk wel gelijk.
- c** Je probeert een andere vriend over te halen om ook mee te gaan.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.

- 5** Het is avond en donker buiten. Niemand mag meer op straat zijn. De bel gaat. Je weet dat dit alleen maar gevaar kan betekenen. Iemand die zich moet verstoppen voor de Duitsers, bijvoorbeeld.

Wat doe je?

- a** Je doet open, zonder erbij na te denken. Als iemand hulp nodig heeft, is hij welkom.
- b** Je denkt aan de gevaren voor jezelf en je familie, en laat de deur dicht.
- c** Je doet de deur op een kiertje open en fluistert: 'Ga maar naar de overburen'.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.

- 6** De Duitsers hebben mensen nodig om in hun fabrieken te werken. Ook jij krijgt een oproep: je moet je morgen melden.

Wat doe je?

- a** Je vraagt je baas een brief te schrijven dat je onmisbaar bent. Dat is niet zo, maar dan hoef je nu nog niet mee.
- b** Je meldt je op tijd bij de Duitsers.
- c** Je duikt onder bij vrienden die ergens anders wonen. Maar je weet dat dit gevaarlijk kan zijn voor je ouders, broer, zus: misschien worden zij gestraft.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.

- 7** Je loopt op straat en er klinkt afweergeschut. Iedereen duikt een schuilkelder in. Volwassenen duwen je weg om zelf de kelder in te komen.

Wat doe je?

- a** Je holt naar een andere schuilkelder.
- b** Je vecht jezelf naar binnen: jij wilt ook veilig zitten!
- c** Je probeert op straat ergens te schuilen en hoopt er het beste van.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.

- 8** School is er niet meer en je hebt ontzettende honger. Samen met vrienden probeer je eten te vinden bij boeren. Dan besluiten je vrienden om een broodkar van een bakker om te duwen om zo broden te pikken.

Wat doe je?

- a** Je wilt niet meedoen: stelen kan echt niet!
- b** Je besluit om langs nog meer boeren te gaan.
- c** Je wilt niet stelen, maar de honger is te groot.
- d** Je hebt geen idee wat je zou doen.

Kijk op het antwoordblad: wat voor type ben jij?

Kijk bij iedere vraag welk antwoord (a, b, c, d) je hebt gegeven.

Vul hieronder per vraag je punten in. Voor een d-antwoord krijg je geen punten.

- 1** **a** – 1 punten; **b** – 8 punten; **c** – 4 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 2** **a** – 8 punten; **b** – 4 punten; **c** – 1 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 3** **a** – 1 punten; **b** – 7 punten; **c** – 3 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 4** **a** – 8 punten; **b** – 2 punten; **c** – 3 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 5** **a** – 8 punten; **b** – 1 punten; **c** – 3 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 6** **a** – 2 punten; **b** – 4 punten; **c** – 4 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 7** **a** – 4 punten; **b** – 8 punten; **c** – 2 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)
- 8** **a** – 1 punten; **b** – 2 punten; **c** – 8 punten; **d** – 0 punten, dus ik heb punt(en)

Tel al je punten bij elkaar op: punten

Tel nu het aantal keer dat je antwoord d hebt gegeven: keer

Wat zegt het antwoord over jou?

Heb je meer dan vier keer een d ingevuld?

Vond je het zo moeilijk? Of had je geen zin om na te denken? Toch maar eens doen – keuzes maken is heel belangrijk! Als je nooit durft te kiezen, kiest een ander voor jou.

Heb je 16 punten of minder?

Je hebt wel wat weinig punten. Je bent erg voorzichtig. Daarmee had je een grote kans de oorlog te overleven. Maar als iedereen zo was geweest als jij, had de oorlog misschien wel langer geduurd.

Heb je 17 – 30 punten?

Je bent voorzichtig en kiest meer voor veiligheid dan avontuur. Je vindt je eigen familie erg belangrijk. Je denkt goed na voor je een keuze maakt en weegt de risico's tegen elkaar af. Maar soms durf je wel dapper te zijn.

Heb je tussen 31 en 42 punten?

Je bent dapper, maar denkt ook goed na over de risico's die je loopt. Jij wil graag mensen helpen, maar houdt je ogen open voor het gevaar. Daarom doe je ook wel eens niets. Mensen zoals jij waren heel belangrijk voor het verzet.

Heb je meer dan 42 punten?

Ben je echt zo moedig? Of ben je vooral onvoorzichtig? Je moet ook wel aan je eigen veiligheid denken! Je had je in de oorlog vast ingezet voor iedereen die vervolgd werd. Maar of jij het zelf overleefd zou hebben, is maar de vraag.

Deze dilemmatest is ontwikkeld door

literatuur over de Tweede Wereldoorlog

Tip: leg op een aandachtstafel in de klas deze boeken ter inzage en kies een boek als voorleesboek.

Achtergrondliteratuur (zie: <http://www.entoen.nu/>)

- De Duitse inval in Nederland en het bombardement op Rotterdam
- Verhalen uit het verzet: de overval in Leeuwarden, Putten, Hannie Schaft, Engelandvaarders
- De NSB
- De Hongerwinter
- De Slag om Arnhem, D-day en de bevrijding in mei 1945

Leesboeken over Tweede Wereldoorlog:

- Eric Heuvel, De ontdekking (Amsterdam 2003); dit stripboek behandelt op een inzichtelijke manier de dilemma's van de Nederlandse bevolking in oorlogstijd
- Zwarte confetti, foto's, verhalen, gedichten en tekeningen over de oorlog (10+)
- Paul Biegel, De karabijn (8+)
- André Boesberg, Zwarte stad (Rusland, 1942) (12+)
- Herman van Campenhout, Pikadon (Hiroshima) (12+)
- Mirjam Elias, Het verlaten hotel
- Reg Grant, De Tweede Wereldoorlog in Europa (12+ info)
- Dennis Hamley, De Tweede Wereldoorlog (12+ info)
- Evert Hartman, Oorlog zonder vrienden (12+)
- Els Pelgrom, Kinderen van het Achtste Woud (12+)
- Aline Sax, Mist over het strand (12+)
- Jan Terlouw, Oorlogswinter (12+)
- Sandi Toksvig, Hitlers kanarie (Denemarken) (9+)
- Anke de Vries, Belledonne kamer 16 (Frankrijk) (12+)
- Anna en Wout Woltz, Post uit de oorlog (Amsterdam)(12+)
- Oorlog 40- 45.nl. (13+)

Bevrijding Nijmegen

Nijmegen wordt in september 1944 bevrijd gedurende Operatie Market Garden door de Canadezen, Amerikanen, Britten en Polen. Vóór die tijd was de stad op 22 februari 1944 al getroffen door een bombardement van de Amerikanen. Bijna 800 mensen vonden daarbij de dood, duizenden werden dakloos en de binnenstad werd grotendeels verwoest.

De geallieerden wisten Arnhem niet te bevrijden. Nijmegen bleef tot maart 1945 frontstad en werd vrijwel dagelijks bestookt vanaf de overzijde van de Waal. Na de bevrijding in september 1944 vielen er meer oorlogsdoden dan tijdens de hele oorlog. In totaal verloren 2200 Nijmegenaren het leven als gevolg van oorlogsgeweld. Daarmee behoort Nijmegen tot één van de zwaarst getroffen steden van ons land.

De overstEEK

De Operatie Market Garden begon op zondag 17 september 1944. Het doel van de operatie was om via aanvallen door luchtlandingstroepen de bruggen over de grote rivieren en kanalen in het bezette Nederland in handen krijgen. Zo kon het grondleger snel over de bruggen oprukken naar de Duitse industrie in het Ruhrgebied en de oorlog wellicht nog in hetzelfde jaar beëindigen.

Om een doorbraak te forceren, staken op woensdag 20 september de para's van het U.S. 504th Parachute Infantry Regiment in 26 canvasbootjes de Waal over; in het zicht van Duitse mitrailleurs achter de dijk en Duits geschut op Fort Beneden-Lent. Het Duitse geschut werd uitgeschakeld en de spoorbrug en de verkeersbrug werden daarna van twee kanten aangevallen. Zij vielen aan het einde van de middag in geallieerde handen. De verliezen onder de para's waren hoog, maar Nijmegen was dankzij hun inzet eindelijk bevrijd!

Nijmegen verlofstad

Nadat Nijmegen was bevrijd, werd Nijmegen verlofstad voor de geallieerde soldaten aan het Duitse front. Zij werden naar Nijmegen gestuurd voor klein verlof. Nijmegen zat midden in de vuurlinie van de strijdende partijen. In het centrum en ten zuiden van de stad zaten de geallieerden en ten noorden en in het oosten de Duitsers. De stad werd een half jaar lang bestookt met Duitse granaten en bommen.

Ondanks het enorme gevaar heerste er ook een sfeer van bevrijding in de stad. Dit vrijheidsgevoel werd gevierd met dansavonden, onder andere in concertgebouw de Vereniging.

Uit angst voor een nieuwe grote geallieerde aanval, zette de Duitse legerleiding op 2 december 1944 de Betuwe onder water. Niet alleen in de Betuwe gingen de gevechten na het einde van Operatie Market Garden door, maar ook in het gebied bij Groesbeek, dat eerder op 17 september 1944 was bevrijd. Groesbeek werd frontplaats en kwam onder hells vuur te liggen vanuit Kleve en het Duitse Reichswald. In totaal werden uit Groesbeek, Beek en omliggende dorpen bijna 30.000 mensen geëvacueerd.

Het Rijk van Nijmegen en de Betuwe behoorden tot de zwaarst getroffen delen van Nederland. In Nijmegen zijn 2.200 burgers ten gevolge van oorlogshandelingen omgekomen, waren er duizenden daklozen en telde men evenzoveel verwoeste en beschadigde huizen.

Luisterfragmenten

Fragment 18 Kikvorsmannen

Na de bevrijding van Nijmegen op 20 september 1944 werd Nijmegen frontstad. De bruggen over de Waal waren in handen van de geallieerden. Dit betekent niet dat de strijd om de bruggen gestreden was. Om te voorkomen dat de geallieerden over de bruggen het Duitse gebied aan konden vallen, probeerden de Duitsers alsnog de bruggen over de Waal op te blazen.

Dit fragment gaat over de Duitse kikvorsmannen die de opdracht hadden de Nijmeegse bruggen op te blazen. Met gevaar voor eigen leven probeerden zij in het nachtelijk duister bommen te leggen rond de pijlers van de spoorbrug en de verkeersbrug van Nijmegen. Zou het hen lukken om ongezien te blijven en de bruggen uit te schakelen?

In september 1944 hadden de kikvorsmannen van het Duitse Marine Einsatzkommando MEK 65 de uiterst gevaarlijke opdracht de Nijmeegse bruggen op te blazen. Van de twaalf kikvorsmannen die de taak hadden om de twee bruggen van Nijmegen onklaar te maken, werden er uiteindelijk tien gevangen genomen door de Britten. Drie daarvan overleden aan de verwondingen die zij hadden opgelopen tijdens hun opdracht. Twee duikers van de eerste groep, met de spoorbrug als doel, wisten uit handen van de geallieerden te blijven. In het snel stromende water van de Waal waren de mannen elkaar kwijtgeraakt. Rond zes uur 's morgens hoorden de twee duikers een enorme ontploffing, dat was de spoorbrug. De duikers ontvingen daar later een hoge militaire onderscheiding voor.

De Duitsers die de verkeersbrug moesten oplazen waren minder succesvol. De stroming van de Waal was voor hen te sterk en ze werden ontdekt. Onder een spervuur probeerden zij nog wanhopig de bommen te laten zinken

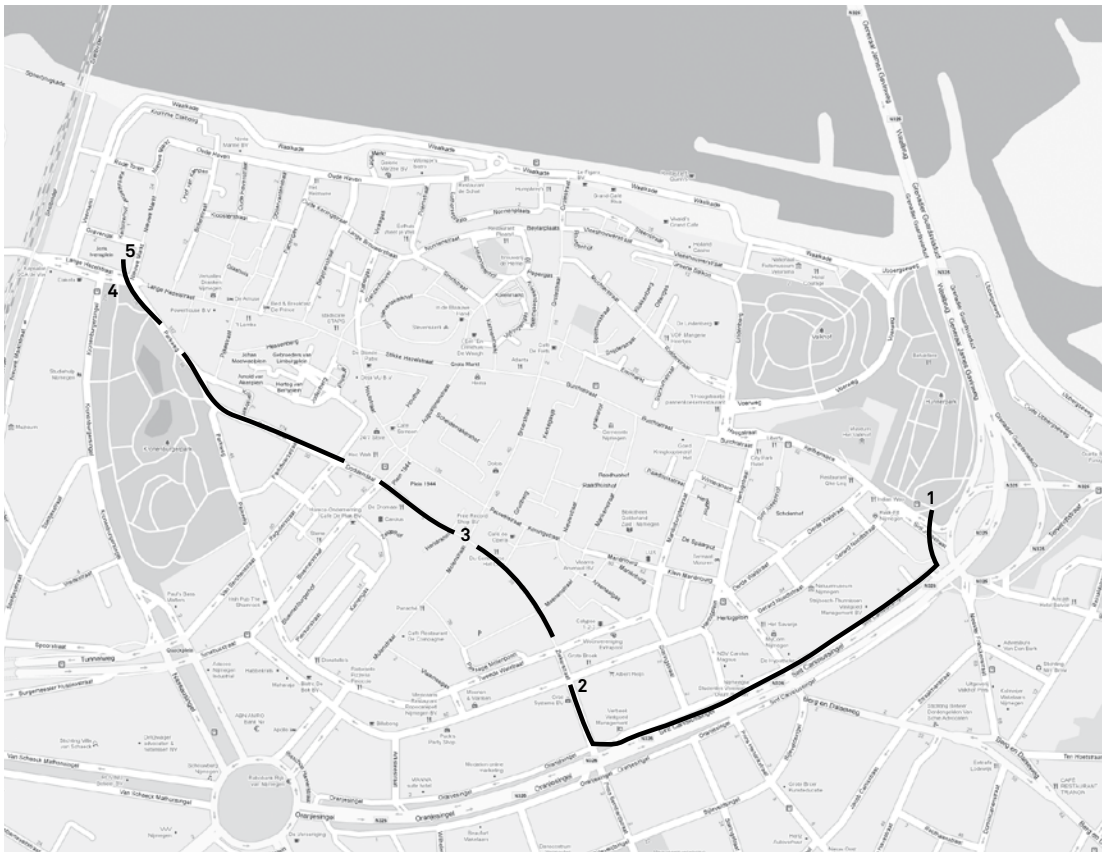
en het ontstekingsmechanisme in werking te zetten. Het lukte nog wel, maar de bommen waren volledig uit positie waardoor de bommen slechts minimale schade aanrichtten. De kikvorsmannen waren totaal uitgeput en dreven naar een rivierbank waar ze door de geallieerden gevangen genomen werden.

Fragment 14 Jan van Hoof

Markante Nijmegenaar tijdens de bevrijding was Jan van Hoof (1922 – 1944). Toen de oorlog uitbrak, meldde hij zich direct aan bij de ondergrondse. In de zomer van 1944 was de opmars van de geallieerden ver gevorderd. Om te voorkomen dat de Britten te dichtbij zouden komen, hadden de Duitsers de brug over de Waal bij Nijmegen van springladingen voorzien. Deze belangrijke brug moest echter behouden blijven. Op 18 september 1944 ging Jan van Hoof, helemaal alleen, naar de brug toe om -met gevaar voor eigen leven- de leidingen naar de springladingen door te knippen. De dag daarop werd hij, als gids van een groep Britten in Nijmegen, door de Duitsers neergeschoten.

Route in de voetsporen van Jan van Hoof

Ga in het Hunnerpark zitten zodat je dit beeld goed kunt zien. Dit is bij nummer 1 op de plattegrond.

Dit beeld, het verzetsmonument, stelt Jan van Hoof voor. Het beeld is in 1954 gemaakt door Marius van Beek. Je ziet hoe Jan over de Waalbrug de stad binnen komt lopen. Jan draagt een vlag. De vlag is een symbool voor de bevrijding. Na de oorlog is dit beeld gemaakt om Jan en alle andere mensen die voor de bevrijding van Nijmegen sneuvelden te eren.

Jan van Hoof zat bij de Scouting. Na de oorlog hebben verschillende scoutinggroepen zich naar Jan vernoemd. Dit omdat ze Jan een held en een voorbeeld vonden. Een van deze scoutinggroepen was een groep uit Rotterdam. De leden van deze groep vroegen de moeder van Jan iets over hun held en voorbeeld te vertellen. De moeder van Jan schreef toen een boek: 'Korte levensschets van Jan van Hoof'. De basis van dit boek was het dagboek dat de moeder van Jan tijdens de oorlog had bijgehouden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen maar weinig Nederlanders in verzet. De meeste mensen hielden zich afzijdig en hoopten dat de oorlog zo snel mogelijk voorbij zou gaan. Jan was een van de weinige mensen die zich actief verzetten tegen de Duitse overheersing. Als je fragmenten uit het boek van de moeder van Jan leest, zul je begrijpen waarom Jan ervoor koos in verzet te komen.

In haar boek beschrijft de moeder van Jan het karakter van Jan. Jan heeft een aantal karaktereigenschappen die passen bij in verzet komen. Lees maar:

"Jan volgt het Gymnasium op het Canisius College. Met ups en downs volgt Jan de klassen. Hij is geen gemakkelijke leerling: kritisch, bezig en hij verzet zich graag tegen allerlei tuchtmaatregelen. Jan verbergt zijn gevoelens niet. Hij heeft het de leraren niet gemakkelijk gemaakt."

"Jan was verkenners. Het avontuurlijke, het zwerven en trekken, helpen en werkjes opknappen trokken hem aan."

Vraag 1 Welke karaktereigenschappen van Jan zorgden ervoor dat hij in verzet kwam?

Vraag 2 Welke andere eigenschappen denk je dat je moet hebben om verzetsheld te kunnen worden?

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen. De Tweede Wereldoorlog is begonnen. Jan was toen 17 jaar oud. Zijn moeder schrijft:

“Jan is in opstand en onrust. De jongeren verzinnen slimigheidjes, ze bakken de Moffen een poets, ze gaan saboteren. Alles wat verboden is – en wat is niet verboden – wordt voor de jongens een attractie.”

Het verzet tegen de Duitsers begint klein en onschuldig. Veel Nederlanders, waaronder Jan, doen dingen die verboden zijn. Ze luisteren bijvoorbeeld naar de radio; verspreiden foto's van het koningshuis; zingen spotliedjes; schilderen teksten op straten en muren en maken grappen over de Duitsers.

Jan zit op de middelbare school en zijn ouders weten waar hij is en wat hij doet. Toch maken ze zich zorgen. Zijn moeder schrijft in haar dagboek:

“Jan is vol verzet, vol onrust. We moeten Jan alsmaar kalmeren. Op zijn kamer heb ik een briefje gepunaisd met de woorden: ‘Denk aleer gij doende zijt en doende, denk dan nog.’”

De regel op het briefje van de moeder van Jan betekent ‘denk goed na voordat je iets doet, en als je iets doet blijf dan denken’.

Vraag 3 Denk je dat de moeder van Jan het ermee eens was dat Jan gevaarlijke dingen deed? Waarom denk je dat?

In 1942 doet Jan eindexamen en hij haalt zijn diploma. Vlak daarna moet Jan zich melden voor de arbeidsinzet. Hij moet gaan werken voor de Duitsers. Jan meldt zich niet en duikt onder in Limburg. Jan regelt een vrijstelling voor de arbeidsinzet en komt terug naar Nijmegen. Jan zit uren op zijn zolderkamer, hij maakt lange fietstochten en treinreizen. Soms komt hij dagenlang niet thuis. Zijn ouders weten niet wat Jan allemaal doet.

Pas na de oorlog komen de ouders van Jan erachter wat Jan allemaal deed. Jan zat in het verzet en verzamelde gegevens over de Duitsers. Zoals de aantekeningen die hij maakte van de Duitse springladingen aan de Waalbrug.

Vlak voor zijn dood vertelt Jan zijn moeder:

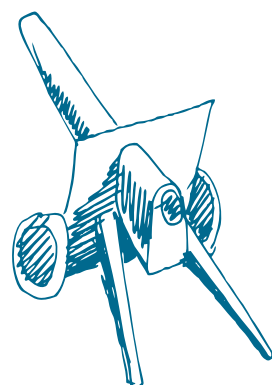
“Och moeder, na de oorlog vertel ik u dingen waarvan u de haren te berge zullen rijzen. Nu nog niet.”

Vraag 4 Jan heeft zijn ouders nooit iets verteld over zijn verzetswerk. Waarom zou Jan hierover gezwegen hebben?

Vervolg de route.

Steek de Sint Jorisstraat over. Ga links en daarna gelijk rechts. Je bent nu op de Sint Canisiussingel. Volg de Sint Canisiussingel en ga bij de vierde straat rechtsaf. Dit is de Van Schevichavenstraat. Stop voor het oude postkantoor (het gebouw waarin nu Albert Heijn zit, nummer 2 op de plattegrond).

Het verhaal gaat dat Jan van Hoof op 18 september 1944 de leidingen naar de springladingen op de Waalbrug doorknipte. De Waalbrug is gereed maar de stad is niet bevrijd. De gevechten gaan door.

Op 19 september 1944 is Jan weer in de stad te vinden. Vanaf deze plek, bij het oude postkantoor, rijdt Jan met een verkenningswagen van de Britten mee naar de spoorbrug. De tocht op de verkenningswagen naar de spoorbrug wordt de laatste kilometer van Jan van Hoof.

Vraag 5 In het luisterfragment ziet een Britse soldaat Jan op de verkenningswagen de stad inrijden. Hij zegt: “Wat doet hij nou? Is ie gek geworden? Wie rijdt er nou met zo’n verkenningswagen die kant uit? De Duitsers zitten nog overal. Haal die mannen terug!”

Vraag 6 Wat vind jij? Is Jan gek geworden of maakt hij een goede keuze? Waarom vind je dat?

Vervolg de route.

Ga vanaf het oude postkantoor rechtdoor de Ziekerstraat in. Loop rechtdoor tot het kruispunt bij de H&M. Dit is nummer 3 op de plattegrond.

Als Jan op 19 september 1944 door de stad rijdt, ziet Nijmegen er heel anders uit dan vandaag. Op 22 februari 1944 is het centrum van Nijmegen per ongeluk gebombardeerd door Amerikaanse bommenwerpers. Een groot deel van het centrum ligt in puin.

Plein 1944 was tot het bombardement van 1944 helemaal geen plein. Het stond vol met gebouwen. Dwars over het plein liep een straat, de Oude Varkensmarkt.

Op deze foto zie je hoe deze plek er na 22 februari 1944 uitzag.

Herkomst foto –
Regionaal Archief Nijmegen

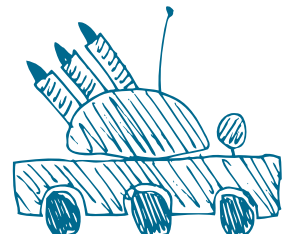
Vraag 7 Stel je voor dat dit kruispunt er vandaag zo uitzag als op de foto. Zou je je veilig voelen? Waarom wel of niet?

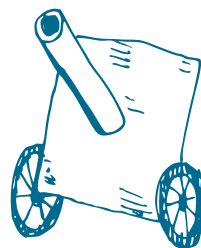
Loop rechtdoor Plein 1944 op. Blijf halverwege het plein staan.

Vraag 8 Kijk eens om je heen. Welke gebouwen stonden er in 1944 al? Welke gebouwen zijn later gebouwd?

Je hoeft het antwoord niet op te schrijven.

Vervolg de route.

Ga rechtdoor over Plein 1944. Ga over het zebrapad bij het busstation en loop de straat Doddendaal in.

Ga aan het eind van de weg met de bocht naar rechts. Je bent nu in de Parkweg. Aan je linkerhand zie je het Kronenburgerpark. Volg de Parkweg langs het park. De straat komt uit op het Joris Ivensplein.

Aan je linkerhand zie je de viskraam. Achter de viskraam ligt de luisterkei van de Liberation Route. Ga naar de luisterkei. Dit is nummer 4 op de plattegrond.

Op dit plein werd Jan van Hoof doodgeschoten. Luister naar luisterfragment over Jan van Hoof.

Steek na het luisteren bij het zebrapad de straat over naar het Joris Ivensplein. Aan je linkerhand zie je een verhoging met drie treden. Ga de verhoging op. Op de verhoging ligt de gedenktegelfan Jan van Hoof.

Vraag 9

Na zijn dood werd Jan een held. Koningin Wilhelmina gaf hem de Militaire Willemsorde. Dit is de hoogste militaire onderscheiding van Nederland. Denk aan wat je hebt gehoord en gelezen over Jan van Hoof. Heeft Jan het heldendom en de Willemsorde wat jou betreft verdiend? Waarom wel of niet?

Dit is het eind van de route.

Werkblad 1

- Vraag 1** Welke karaktereigenschappen van Jan zorgden ervoor dat hij in verzet kwam?
- Jan is kritisch en hij verzet zich graag. Jan verbergt zijn gevoelens niet. Jan is avontuurlijk en hij helpt mensen graag.*
- Welke andere eigenschappen denk je dat je moet hebben om verzetsheld te kunnen worden?
- Je moet niet bang zijn, je moet lef hebben of dapper zijn, je moet geheimen kunnen bewaren, ...*
- Vraag 2** Denk je dat de moeder van Jan het ermee eens was dat Jan gevaarlijke dingen deed? Waarom denk je dat?
- Waarschijnlijk was de moeder van Jan het eens met de dingen die Jan deed. Ze maakte zich veel zorgen om Jan maar ze verbood hem niet de dingen te doen die hij deed. Ze vroeg hem, onder andere met het briefje, voorzichtig te zijn.*
- Vraag 3** Jan heeft zijn ouders nooit iets verteld over zijn verzetswerk. Waarom zou Jan hierover gezwegen hebben?
- Door niets te vertellen beschermde Jan zijn ouders. Zo lang zijn ouders niet wisten wat hij deed konden ze daar niets over doorvertellen. Het was daardoor voor de Duitsers niet interessant om zijn ouders op te pakken en te verhoren.*
- Vraag 4** In het luisterfragment ziet een Britse soldaat Jan op de verkenningswagen de stad inrijden. Hij zegt: "Wat doet hij nou? Is ie gek geworden? Wie rijdt er nou met zo'n verkenningswagen die kant uit? De Duitsers zitten nog overal. Haal die mannen terug!"
- Vraag 5** Wat vind jij? Is Jan gek geworden of maakt hij een goede keuze? Waarom vind je dat?
- Eigen mening van de leerlingen.*

Vraag 6 Stel je voor dat dit kruispunt er vandaag zo uitzag als op de foto. Zou je je veilig voelen? Waarom wel of niet?

Eigen mening van de leerlingen.

Vraag 7 Kijk eens om je heen. Welke gebouwen stonden er in 1944 al? Welke gebouwen zijn later gebouwd?

Alle gebouwen rond plein 1944 zijn na de oorlog gebouwd.

Vraag 8 Na zijn dood werd Jan een held. Koningin Wilhelmina gaf hem de Militaire Willemsorde. Dit is de hoogste militaire onderscheiding van Nederland. Denk aan wat je hebt gehoord en gelezen over Jan van Hoof. Heeft Jan het heldendom en de Willemsorde wat jou betreft verdiend? Waarom wel of niet?

Eigen mening van de leerlingen.

Monumenten en onderscheidingen voor Jan van Hoof

Krantenartikel 'De held Jan van Hoof'

Artikel uit de Gelderlander van 7 juli 1945 - Regionaal Archief Nijmegen

De held Jan van Hoof

EEN KLEINE OPDRACHT

Er stormt een geallieerde gevechtswagen door de stad, de Hezelstraat uit en zijn vaart vermindert op een familiedoelwit. De Waalbrug, dat is mijn taak. Die red ik! Dat was al in Augustus en Ir. Jules Janssen heeft niets meer van hem gehoord. Dan nu de bevrijding. Toen ze Jan's lichaam uit het park opproeven, in dat ogenblik, die maand later de begrafenis. De begrafenis was op zaterdag 19. Sept. De pastoren drevelen op het hart van den jongen burger, dien zij den helm afslepen en den Oranjevand van de arm trekken.

Maar Jan van Hoof zegt: Ik ben er. Ik ben een Vrij-Niederlander! Er klokt een schot en uit het ineen-ziggende lichaam van een der dapperste keuzels van Neerlands Binnelandische Strijdkrachten ebt het leven langzaam weg in den rollend der Genader, die hem ongetuigd tot het einde heeft gevoeld.

1944, toen vrijwel geen mens nog zag maar kort tevoren tegen zijn vader had gezegd: zooveel menschen moeten hun leven geven. Wij moeten 'y ook, maar voor U en mij is het de dood, dat ik in staat had gesed.

Twee dagen had hij tussen zijn verkoold vanden aan den Kroonburgeringen gelegen tot de strijd in de stad was geëind en de menschen hem omringden.

Maar Janssen heeft niets meer van hem gehoord. Dan nu de bevrijding. Toen ze Jan's lichaam uit het park opproeven, in dat ogenblik, die maand later de begrafenis. De begrafenis was op zaterdag 19. Sept. De pastoren drevelen op het hart van den jongen burger, dien zij den helm afslepen en den Oranjevand van de arm trekken.

Dan moet het maar anders! zei Jan koppig, die op een sponte toespeling van een familiedoelwit. De Waalbrug, dat is mijn taak. Die red ik! Dat was al in Augustus en Ir. Jules Janssen heeft niets meer van hem gehoord. Dan nu de bevrijding. Toen ze Jan's lichaam uit het park opproeven, in dat ogenblik, die maand later de begrafenis. De begrafenis was op zaterdag 19. Sept. De pastoren drevelen op het hart van den jongen burger, dien zij den helm afslepen en den Oranjevand van de arm trekken.

Maar met hun kogel waren ze haast! Want vóór het jonge hoofd dampren jongen de groote Waalbrug al voor de geallieerde bevoering met een ongehoofde doodsverzekering en een presale geleverd, die in de geschiedenis van het verzet een unicum mag heeten en waarvan een geallieerd generaal getuigde, dat deze presale van een burger den oorlog met eenige maanden had versneld.

Zelf het geallieerd commando wist nauwelijks van het behoud van de brug niets af, want toen Maandagavond 18 September op het Foodkwartier van de B.S. in het Oranjehuis aan de Molstraat het dringende verzoek van het geallieerde commando, dat op Slonhof zetelde, binnenkwam om toch te laderen pólis de brug te behouden, had Jan van Hoof al onder een moordend granaatvuur de lont van de lading, die aan de fentische zijde onder de kleine boog was aangebracht, vlak tegen den pijler aan—doorgesceeden. De B.S. bezat wrovens noch manschappen in een aspect dat een besnoering van de brug, met de sterke voorposten van Hunerke park en Valkhof als bescherming, kon verantwoorden. Maar Janssen had al bereikt, want over den grooten toon hun hoofden nog braken.

Toen Jan van Hoof bij Jules Janssen met zijn plannen kwam, bleek hij tot in de finesses met de lading en lotteliding op de hoogte te zijn. Later werd dit nog bevestigd door gegevens, die de Geheimdienst Nederland bezat over de verklaringen van den duitser, die mede de lading had aangebracht. De lading, die meer dan 1000 kg. wogen, werd aanvankelijk bewaard in de kazemat aan de fentische brugpoort, en is mede door den fultsdultscher Schugard aangebracht. Jan van Hoof had zijn taak tot en met bestudeerd, maar geen mensch was het in de gedachte gekomen, dat hij zijn plannen ook zou concretiseeren.

Twee eenige dagen na de bevrijding een tweetal officieren van de Jreue-brigade om inlichtingen kwamen over de wijze, waarop de B.S. de brug had kunnen behouden, moest men het antwoord schuldig blijven en ook Henk, de KJ-leider, wist van geen beschied. Nieuwe verbazing was er, toen Ir. Jules Janssen bij een officier ontboosd werd, die den Partisaan wenschte te follicteeren, die de lont had doorgesceeden. Hij was nog onbekend. Maar toen begon inmiddeels het gerucht te loopen, dat Jan van Hoof de brug had gesed.

Vrijdagmiddag 22 September stond de commandant van de wpenkamer vóór de St. Anna-stichting toe te zien naar de wapen- en munitieberging, toen hij door de opstaande deur van kamer 31 de broer en zuster van Jan van Hoof zag staan, die beiden zeer ontspannen, Jules Janssen hoorde toen, dat Jan sedert eenige dagen verpluisd was en dat men de familie

op de hoogte had gebracht vop het vermoedelijke feit, dat Jan was omgekomen en begraven lag onder de boom van het Kronenburger park. Jules Janssen vroeg plotseling aan MeJ. van Hoof: Wat weet U van de brug? aan die onmiddellijk antwoordde: Jan heeft mij gezegd: "Op het laatste ogenblik is de lont doorgeknipt".

Nadien hebben ze Jan omgraven en geidentificeerd. Omgewonden wisten te vertellen, dat een geallieerd aalmocentier, nog een kleinen dienst had gedaan, alvorens ze Jan en de beide verbrande soldaten uit den gevechts-wagen daar hadden begraven.

Den anderen dag heeft de Geheim Inlichtingendienst, waarvan Jan van Hoof zelf deel uit had gemaakt, een rapport opgemaakt, waartoe bleek dat de stad Nijmegen en de brug op Maandag 18 September om 13.30-14.30 uur onder een granaatvuur heeft gelogen. Vrijdagmiddag 22 September lading had aangebracht, die in dien tijd zonder bewaking heeft weest. Zondag had Jan van Hoof reeds zijn dienst verricht bij het Rode Kruis onder zeer gevaarlijke omstandigheden en wel bij de Thermo-fabrieken in Lent. Maandag was hij afwezig tijdens het een voltreffer van het huis van de familie Van Hoof vernield, maar toen Jan om 15 uur "huis" kwam en de familie nog levend in een kelder aanrof, reageerde hij verder heel niet op het vernielde huis, maar ze tegen zijn zuster: "de brug is in elk geval safe" en even later tegen zijn ouders: "Goddank, vader en moeder, de brug is gered". Dienzelfden avond begon hij er nog eens over tegen zijn zus met de woorden: "Mijn taak in Nijmegen is klaar". Men vroeg verder

naar geen commentaar, want de Duitschers waren nog in de stad. Maar wie aan het reconstrueren gaat, huiltvert bij de gedachte aan de doodsvaart, die deze jongen betoond heeft, toen hij tijdens het moordend granaatvuur en het gevaar der spicende duit-sche oogen over de geleete brug naar de 'entische zijde is gekropen om daar bij het wegtek de lanten door te snijden.

Een onmetelijke moed, gepaard aan een minutieuse voorbereiding en orien eer ng, werd later geleverd met een vaderlandsch hart vol overgave en bereidheid.

Jan van Hoof meende, dat daarmee zijn taak volbracht en de arbeid voor het vaderland verricht was. Een taak, die begon in de dagen der illegaliteit; die zich kristalliseerde toen hij Zondag 17 September een kaart met belang-rijke aanwijzingen van Nijmegen naar Groesbeck bracht, waar de Amerikanen waren geland; een taak, die hij met de apothecose van zijn keiharden wil: het vaderland in het moedlijkste te dienen, be-sindigd meende te zien. Maar Dinsdagmorgen was hij al weer nervous thuis, omdat hij bezorgd was, dat de geallieerden te laat zouden komen, en verdween na dien weer met de boodschap: "Ik heb nog een kleine opdracht, niets gevaarlijks! Ik ben om drie uur terug en als het eens avond wordt, moeten jullie niet ongerust zijn".

Een kleine opdracht. Paniser-wagen F 195193 stormt de Hezelstraat af, Jan van Hoof tuurt door de kijkplaat en wijst den weg. Er moet ergens een mitrailleurvest zijn, maar net is afgeloot door steekvlam. Een schot. Een schotvlam. En de walin slaat over het plein.

Een kleine opdracht.... Een fier vaderlander stompelt gewond uit den brandenden pantserwagen. Een snerpand woord, een stomp, een schot, en de kleine opdracht is volbracht met de belooning der eeuwige Aanschouwing....

LOUIS FREQUIN

Werkblad feiten

Gebeurtenis	Controleerbaar Feit	Geen controleerbaar feit
Voor 18 september 1944 zegt Jan tegen zijn broer: "De Waalbrug, dat is mijn taak. Die red ik."		
Mede dankzij de aantekeningen die Jan vanuit zijn boot op de Waal maakte, weet de verzetsgroep op welke plekken de springladingen aan de Waalbrug zitten.		
Zonder dat iemand het ziet, kruipt Jan van Hoof op 18 september 1944 de Waalbrug op om de leidingen naar de springladingen door te knippen.		
Op 18 september 1944 gaat Jan naar huis en zegt tegen zijn ouders: "De brug is gered."		
Jan vertelt sergeant Berry waar het ontstekingsmechanisme van de spoorbrug te vinden is.		
Sergeant Berry neemt Jan als gids mee op zijn verkenningswagen. Jan leidt de verkenningswagen naar de Nieuwe Markt.		
De verkenningswagen rijdt op een Duits antitankgeschut en vliegt in brand. Jan, sergeant Berry en de chauffeur worden door Duitse soldaten doodgeschoten.		
Jan, sergeant Berry en de chauffeur worden begraven in het Kronenburgerpark.		

Antwoorden bij werkblad feiten

Gebeurtenis	
Voor 18 september 1944 zegt Jan tegen zijn broer: "De Waalbrug, dat is mijn taak. Die red ik."	Dit is niet te controleren. Bovendien weten we niet of Jan met deze uitspraak bedoelde dat hij de leidingen door wilde knippen. Deze uitspraak is geen bewijs van het redden van de brug door Jan van Hoof.
Mede dankzij de aantekeningen die Jan vanuit zijn boot op de Waal maakte, weet de verzetsgroep op welke plekken de springladingen aan de Waalbrug zitten.	Dit is deels te controleren. Er is één document (een plattegrond) bewaard gebleven waar Jan van Hoof aan mee heeft gewerkt. Op de plattegrond zie je de situatie rond het Valkhof. Deze plattegrond bewijst dat Jan van Hoof en zijn verzetsgroep over informatie beschikten over de situatie rond het Valkhof (waaronder de voet van de Waalbrug). We weten niet of deze plattegrond tot stand is gekomen met behulp van informatie die Jan vanuit zijn boot verzamelde.
Zonder dat iemand het ziet, kruipt Jan van Hoof op 18 september 1944 de Waalbrug op om de leidingen naar de springladingen door te knippen.	Dit is niet te controleren. Niemand heeft dit zien gebeuren en Jan heeft nooit iemand verteld dat hij de leidingen doorgeknipt heeft.
Op 18 september 1944 gaat Jan naar huis en zegt tegen zijn ouders: "De brug is gered."	Dit is niet te controleren. Als het zo is dat Jan deze uitspraak heeft gedaan, weten we niet wat hij met de uitspraak bedoelde. Heeft hij de brug zelf gered? Op welke manier? Daar zegt Jan niets over. Deze uitspraak is geen bewijs van het redden van de brug door Jan van Hoof.
Jan vertelt sergeant Berry waar het ontstekingsmechanisme van de spoorbrug te vinden is.	Dit is niet te controleren. Niet lang na dit moment komen zowel Jan als sergeant Berry om het leven. We kunnen daardoor niet achterhalen wat de twee mannen besproken hebben.
Sergeant Berry neemt Jan als gids mee op zijn verkenningswagen. Jan leidt de verkenningswagen naar de Nieuwe Markt.	Dit is niet te controleren. We weten niet of sergeant Berry Jan gevraagd heeft mee te rijden als gids of dat Jan op de wagen is gesprongen. Wel weten we dat tocht van de wagen op de Nieuwe Markt eindigde – dit betekent echter niet dat Jan de wagen naar de Nieuwe Markt leidde.
De verkenningswagen rijdt op een Duits antitank geschut en vliegt in brand. Jan, sergeant Berry en de chauffeur worden door Duitse soldaten doodgeschoten.	Dit is te controleren. Er is één getuige die verslag heeft gedaan van het verongelukken van de verkenningswagen. Dit verslag is vastgelegd. In hoeverre het verslag van deze ene getuige betrouwbaar is, weten we niet.
Jan, sergeant Berry en de chauffeur worden begraven in het Kronenburgerpark.	Dit is te controleren. Enkele dagen na 19 september 1944 zijn de mannen opgegraven en geïdentificeerd. In een overlijdensakte is het overlijden van Jan van Hoof vastgelegd.

Artikelen:

- Artikel 'Jan van Hoof was geen held. Maar laat hem in het openbaar bestaan' van Lennert Savenije uit het tijdschrift Ex Tempore (2011).
- Artikel 'De held Jan van Hoof'- de Gelderlander, 7 juli 1945 (van Regionaal Archief Nijmegen).

Boeken:

- 'Jan van Hoof: korte levensschets' – R. E. van Hoof – Herfkens, 1945.

Websites:

- canon van Nederland
- www.wikipedia.nl
- www.februaristaking.nl
- <http://www.geheugenvanplanzuid.nl/tijdtijn/razzia's2.htm>
- www.nijmegen.nl
- www.liberationroute.nl
- www.wikipedia.nl
- www.entoen.nu - de canon van Nederland
- www.noviomagus.nl – artikel Henny Meijer ('De "Redder van de Waalbrug" vond de dood')

Afbeeldingen:

- Foto Plein '44 – Regionaal Archief Nijmegen
- Janneke Bonekamp

Overig:

- Dilemmatest – Anno

Met dank aan:

- Frank van den Bergh – Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945, Groesbeek
- Jennifer Laarman – Regionaal Archief Nijmegen

Dit is een uitgave van:

Stichting Liberation Route Europe

Postbus 156

6660 AD Elst

www.liberationroute.nl

Ontwikkeling en samenstelling:

EDU-ART:

Maud Heldens

Janneke Bonekamp

Ben Bregman

Elsebeth Hoeven

Vormgeving:

Giesbers Communicatiegroep, Velp

Met medewerking van:

Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme

Regionaal Bureau voor Toerisme Arnhem Nijmegen

Veluws Bureau voor Toerisme

Airborne Museum 'Hartenstein'

Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945

EDU-ART

Zeelandsingel 40

6845 BH Arnhem

Postbus 301000

6803 AC Arnhem

www.edu-art.eu

De Liberation Route is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van de Provincie Gelderland en gemeenten in Gelderland, Utrecht en Noord Limburg.

